СВОБОДА И ОТЕЧЕСТВО

СТАТИИ
ДОКУМЕНТИ
ОЧЕРЦИ
ЛИТ. МАТЕРИАЛИ
ЗА ПИРИНСКИЯ
КРАЙ

ИЗДАТЕЛСТВО НА ОТЕЧЕСТВЕНИЯ ФРОНТ

ДОБРОВОЛЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ И ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА ПИРИНСКИЯ КРАЙ — 1912 Г.

СТОЯН ГЕРМАНОВ

След освобождението си от турско робство балканските държави тръгнаха по пътя на капитализма, но все още си оставаха слаборазвити аграрни страни с незначителна промишленост и дребно производство, напълно зависими от големите капиталистически държави.

Развитието на капитализма изискваше по-широки пазари и нови източници на суровини. Буржоазните правителства и монарсите търсеха изход в териториално разрешение за сметка на подвластните на Турция земи, което означаваше присъединяване или подялба на Македония и Тракия и политическа хегемония над полуострова.

Като изхождаше от факта, че българският елемент преобладаваше сред населението в Македония и Одринска Тракия, българската буржоазия се стремеше да включи тези земи в пределите на България. От друга страна, българският народ силно съчувствуваше на поробените народности и особено на българското население в Македония и Одринско. Непрекъснатият приток от бежанци подсилваше още повече желанието на нашия народ да помогне за освобождението на своите поробени братя. Хиляди скромни синове на България с безпримерния си идеализъм и пожертвователност доказаха, че стремежът за обединение е едно голямо и прогресивно дело, което отговаря на вековните борби за свобода и независимост. Буржоазията и монархът спекулираха със съкровените чувства на българския народ за национално освобождение и обединение и се стремяха да ги използуват за свои класови и тясно егоистични цели, за господство над голяма част от Балканския полуостров.

Към надмощие се стремеше и сръбската буржоазия, която освен Новопазарския санджак, където живееше предимно сръбско население, искаше да завладее Косово и Метохия, Северна Албания и вардарската част от Македония. Гръцката буржоазия не се бе отказала от идеята за възстановяване на Византийската империя.

Противоречивите интереси на големите империалистически държави засилваха също така напрежението на Балканите. Германският империализъм в началото на XX век започна да измества английското влияние в Турция. Австро-Унгария и Италия враждуваха за части от територията на Османската империя. В същото време царска Русия работеше за създаване на сродни с нея хри-

стиянски държавици на Балканите, насочени срещу Турция. Освен това царизмът желаеше да установи контрол над Проливите, на което решително се противопоставяше Англия. Франция също имаше интереси, които не съвпадаха с тези на Англия и Русия.

Така на Балканите се преплитаха много сложни отношения. Засилващото се националноосвободително движение на поробеното население, което живееше под жестокия режим на феодалната експлоатация, корупция, безправие, тирания, изостряното на класовите и национални противоречия, териториалните аспирации на развиващите се балкански държави и интересите на великите сили доведоха до избухването на Балканската война.

В тази обстановка, според Ленин, балканските народи трябваше да решат проблемите, свързани със „създаването на обединени национални държави на Балканите, отхвърляне гнета на местните феодали, окончателно освобождаване на балканските селяни от всички националности от помещическото иго."[1] Разрешаването им обаче можеше да стане или по-пътя на демократическата революция, или по пътя на войната. При тогавашната обстановка революционнодемократическите сили не бяха достатъчни да ликвидират господството на Турция на Балканите и да осигурят демократично и самостоятелно развитие на балканските народи. По тази причина въпреки всички противоречия бе образуван съюз на балканските монархии.

В началото на 1912 година българското правителство се възползува от Итало-турската война и пристъпва към практическо осъществяване на съюза. След дълги и мъчителни преговори на 29 февруари бе сключен съюзен договор между България и Сърбия. Двете страни се споразумяват да си съдействуват с военни сили в случай, че Австро-Унгария нападне Сърбия или Турция нападне България и Сърбия. Договорът бил придружен от таен анекс, с който се определяли условията, при които може да почне една война с Турция, както и за разделяне на завзетите територии. Сърбия признава правото на България да завземе всички земи на изток от Родопите и р. Струма. От своя страна България признава правото на Сърбия да завземе всички земи на север и запад от Шар планина, т. е. Косово поле и Новопозарския санджак. Що се отнася до земите, включени между Шар планина и река Струма, за тях предвиждат да получат автономия. Но ако това се окаже невъзможно, поради общите интереси на двете държави или по други външни причини, те се договарят да ги поделят. Дележът щял да стане по следния начин: Земите на изток от линията връх Голем, северно от Крива паланка, до манастира при с. Габовци на Охридското езеро се признават за безспорни и по договора се дават на България. Съгласно договора Сърбия се задължава да не търси нищо отвъд тази линия. Северозападна Македония с градовете Кичево, Скопие, Гостивар, Тетово, Дебър, Куманово образували т. н. „спорна зона", за дележа на която трябвало да се произнесе руският император.[2] Изобщо двете страни се задължавали да

приемат за граница в спорната зона оная линия, която руският император посочи като върховен арбитър.

Договорът не можа да прикрие големите противоречия между двете държави. „Автономията" се разглежда само като вариант за натиск срещу Турция и повод за обявяване на войната. Като се съгласява на дележ на Македония, правителството на Ив. Гешов прави голяма отстъпка на сръбското правителство, което винаги се е стремяло към това. В този момент политическата обстановка изисква да се води борба за автономия на Македония, а не да се иска нейното разделяне между балканските държави.[3] Защото само автономията тогава е могла да запази българщината и българското население там[4] от тежката съдба, която го сполетя.

На 16/29 май бил сключен договор между Гърция и България. Граница за териториален дележ в Македония не била поставена, защото и двете държави смятали, че в края на войната ще се намират в по-благоприятно положение и ще могат да се наложат над своите партньори. Така и този договор създавал условия за нови стълкновения, а за българското правителство не било ясно какво ще спечели в края на войната.

Балканският съюз бил оформен с присъединяването на Черна гора.

Едновременно с преговорите и оформянето на Балканския съюз правителствата започнали активна политическа, дипломатическа и военна подготовка, която постепенно навлязла в своята решителна фаза. През септември 1912 година, след като Турция не изпълни искането за реформи в Македония, Тракия и Косово, балканските държави извършили мобилизация. Обявяването на войната било предстоящо. На 1/13 X. 1912 г. била изпратена колективна нота до Турция за изпълнение чл. 23 от Берлинския договор — даване пълна административна автономия на християнското население. Турция отхвърлила това искане и скъсала дипломатическите отношения. На 5/18 октомври 1912 година България, Сърбия и Гърция й обявили война.

Според договорите на съюзниците армиите на Сърбия, Гърция и Черна гора трябвало да действуват в Македония, Косово поле и Албания, а българската армия — в Беломорска и Одринска Тракия. Една българска дивизия от 36 000 души била определена да води военни действия в Македония, по долината на р. Струма и Пехчево—Щип—Струмица—Дойран—Кукуш—Солун, заедно с Втора сръбска армия. В българската армия под знамената били свикани 592 000 души, от които в действуващата армия 366 000. При започването на войната сръбската войска наброявала 190 000 души, гръцката — 120 000, Черногорската — 40 000, въпреки че мобилизационните възможности на Сърбия и Гърция били по-големи. Срещу тези обединени сили Турция противопоставила на балканския военен театър 420 000 души.[5]

* * *

Тъй като вярваше, че войната е справедлива и се води за освобождението на Македония и Тракия, българският народ посрещна мобилизацията и обявяването ѝ с голямо въодушевление. „Духът на гражданството — отбелязва един съвременник — при обявяване на мобилизацията беше толкова висок, че запасните още първия ден на мобилизацията, накичени с цветя, с песни и гайди, като на сватба, масово се явяваха в частите. Явиха се и такива, които не бяха викани ... Много от запасните не бяха уредили своите домашни работи, ... а бяха останали да изпълняват това техните жени, недъгави старци и невръстни деца“.[6]

Под бойните знамена с радост бързаха да се наредят трудовите хора на България. Широките народни маси не бяха забравили героичната борба за национална свобода и обединение. Тези задачи изпълваха цялата им история. Сред българския народ не беше изчезнало горещото съчувствие и готовността за освобождение на своите родни братя в Македония и Тракия. За българския народ Балканската война бе продължение на освободителната Руско-турска война от 1877/78 година. Затова тя бе посрещната радостно навсякъде и беше извънредно популярна.

Голяма възбуда обхваща студентите в Русия и българите-емигранти, живеещи в Америка и другите страни. Всичко, що бе закърмено с любов към родината, бързаше да даде своя принос в освободителното и обединително дело.

Балканската война бе посрещната с радост и от българското население в Македония и Одринска Тракия. Съдбоносната есен на 1912 година отново събуди надеждата за свобода. Прокудените хиляди емигранти от Охридско и Битолско, от Щипско и Тетовско, Костурско и Дедеагачко, Одринско и Люлебургаско, от цяла Македония и Тракия, чакаха освобождението, за да се завърнат по своите родни краища. Те бяха потърсили защита и подслон в освободената част на своята родина. И сега, когато започваше битката с вековния поробител, онези, които нямаха още военна подготовка, мнозина бяха още твърде млади, също се присъединиха към делото за премахване на позорното робство. В телеграма от Бургас, изпратена до военния министър, се казва: „Петстотин българи, македоно-одрински емигранти, живеещи тук, желаят да вземат участие в предстоящата война. Моля разпореждането за формиране на особен отряд и изпращането след въоръжението, гдето трябва. За всички, войводата М. Бадков.“ От Варна съобщават, че са избрали специален комитет, разполагат с 3300 души, но нямат оръжие и дрехи. С друга телеграма от Русе, носеща подпис „от охридчани“ се известява, че 500 доброволци очакват минутата на тръгването.[8] Такива телеграми, писма, заявления се получили още от Пловдив, Ст. Загора, Хасково, Сливен, Ямбол, Плевен, Радомир, Горна Джумая и десетки градове и села от всички български краи-

ща. Всеки иска оръжие, всеки иска да се срещне час по-скоро с вековния поробител.

Като взе предвид големия брой доброволци, българското командуване реши на 23. IX. 6/. X. 1912 година да сформира Македоно-одринско опълчение, което да участвува във военните действия. В ония дни, когато се раждаше свободата за българското население в Македония и Одринско, решението за сформиране на опълчението се посрещна с радост от всички. Спонтанно в цялата страна възникнаха комитети, които се заеха с подготовката на доброволческите групи. По традиция доброволците бяха наречени опълченци. По този начин се подчертава, че те са наследници на славното опълчение, което с бойните си подвизи удиви Европа.

За командир на Македоно-одринското опълчение е назначен запасният генерал Никола Генев, героят от Шипка и Сръбско-българската война от 1885 година, а за началник-щаб — майор П. Дървингов. Командуването на опълчението срещна големи трудности по набавянето на екипировка, оръжие, боеприпаси, команден кадър. Ако към това се прибави неопитността и липсата на военна подготовка на доброволците, ще се види наистина, че трудностите са били сериозни и е трябвало да се преодоляват с приближаването на военните действия. Така в първата половина на октомври 1912 година били формирани 12 доброволчески дружини, обединени в три бригади със съответни технически поделения и служби. За кратко време в София били образувани 7 дружини, които получили наименования, свързани главно с местопроизхождението на опълченците: 1-а Дебърска, 2-а Скопска, 3-а Солунска, 4-а Битолска, 5-а Одринска, 6-а Охридска, и 10-а Прилепска дружина. В провинциалните градове на страната бяха създадени още 5 опълченски дружини — 7-а Кумановска, 8-а Костурска, 9-а Велешка, 11-а Серска, 12-а Лозенградска.[9]

От територията на днешния Благоевградски окръг участвуват 1605 опълченци: от околиите Горноджумайска — 162, Неврокопска — 715, Разложка — 359, Мелнишка — 240, Петричка — 129."

Общата численост на опълчението при потегляне за фронта била 14 670 души, от които от Македония — 10 255, от Одринско и Беломорието 1215, от свободните части на България — 2512 и 351 чужденци-руси, арменци, румънци и др.[11]

В процеса на формирането на опълчението се водели и занятията по бойната подготовка за усвояване стрелковото изкуство, боя с нож, прескачане на препятствия, хвърляне на бомби и др. Команден кадър не достигал, но работата не спряла. С голямо желание работели запасните офицери, подофицери, ефрейтори и бивши четници, участвували в боеве с турски потери.

По този начин след обявяването на мобилизацията и преди започване на военните действия било сформирано Македоно-одринското опълчение.

Към Македоно-одринското опълчение били сформирани и чети, със задача да действуват в тила на турската армия. Близо 53

чети преминали тайно границата веднага след обявяване на мобилизацията, а вътре в Македония и Одринско действували други 34 чети.

При настъплението на българските войски на юг от местното българско население били сформирани още няколко чети. Така общият брой на четите нараснал на 91 с 2174 четници. Специално утвърденият правилник определял правата и задълженията на войводите и четниците и обединявал под командуването на Македоно-одринското опълчение всички чети.

Една от важните задачи на четите била да пазят българското население от издевателствата, както и от опожаряване селищата от башибозушки банди. Но те оказаха защита не само на българите, а и на гърци, албанци, власи, които страдаха от жестокостта на турците. Четите внесоха значителни затруднения в мобилизацията на турската армия, прекъсваха съобщителните линии между населените места, събираха ценни разузнавателни сведения, разрушаваха мостове и железници. Всички те през войната дадоха своя принос в разгрома на вражеската армия.

* * *

Балканската война бе летопис на героизъм. Българските войни се сражаваха с голяма храброст и нанесоха тежки поражение на противника. В битките при Гечкенли и Селиолу, Карагач и Булаир, Люлебургас и Лозенград, по Струма и Места, при Одрин и Шаркьой те разгромиха основните сили на турската войска, която се „оттегли в най-голям безпорядък, корпуси без офицери, офицери бей войници, всичко е смутено и в пълно безредие, в една ужасна бъркотия. Липсата на дисциплина, безпорядък, деморализацията са изключителни."[12] Такива са били резултатите от сраженията, от високия настъпателен дух на българския войник.

България изнесе най-тежкото бреме на войната на тракийския боен театър, с превъзхождащи сили действуваше основната част от турската армия. „Българските селяни, занаятчии и работници проявиха желязна дисциплина в боевете, биха се храбро и победоносно." Френският наблюдател полковник Ламуш отбелязва, че българските войски „учудиха Европа със своя бърз марш и създадоха за своето отечество голяма популярност... Един месец от обявяването на войната цариградчани можаха да чуят българските топове да гърмят пред чаталджанската линия."[13]

На македонския оперативен театър гръцката и сръбска армии действуваха срещу сравнително малочислени, лошо снабдени и въоръжени турски войски, които в хода на войната бяха изоставени сами на себе си, напълно откъснати от малоазийската снабдителна база и от войските, действуващи на тракийския оперативен театър. За турското командуване македонският оперативен театър придоби локално значение и затова основното внимание бе насочено за

решаващ успех в Източна Тракия.[14] Забележителните успехи обаче на българската армия попречиха да се изпълни този план.

Славни страници във войната записа и Македоно-одринското опълчение.

На 17/30. X. 1912 г. Първа опълченска бригада потегля пеш за гара Саранбей (дн. Септември), а оттам за Лозенград. Останалите две бригади след напълно формиране на дружините и събирането им в София, поради липса на вагони заминават също пеш. По пътя населението ги снабдява с хранителни продукти. Навсякъде опълченците са посрещнати с възторг.

Трета бригада се влива в Кърджалийския отряд, чието командуване поема генерал Генев. Щабът на опълчението става щаб на отряда. На другите дружини от опълчението са възложени задача южно от Одрин, към Дедеагач.

Под командуването на генерал Генев, Кърджалийският отряд в който влиза и Трета македоно-одринска бригада, предприема решителни действия срещу противника при Мастънлъ (дн. Момчилград) и непрекъснато го преследва. По пътя за Гюмюрджина отрядът води кръвопролитни сражения, в което първостепенна роля изиграе централната колона на отряда, съставена от 9-а, 10-а и 11-а опълченски дружини. Под звуците на военната музика и мощно „ура" опълченците се понасят напред през неприятелските окопи, въпреки силния огън на противника „Балкан тореси" е превзет и пътят за Гюмюрджина открит. Турското командуване не е в състояние да премахне безпорядъка, който се превръща в паническо отстъпление. На 8/21. XI., посрещнати с овации от българското и гръцкото население, войските навлизат в град Гюмюрджина.

Първа и Втора бригада от Македоно-одринското опълчение започват бойни действия с редовни части и башибозук край Одрин. Първа бригада разгромява башибозушки части край градовете Бунархисар, Виза, Айробол и остава в подчинение на Айроболския отряд. Втора опълченска бригада достига град София и долното течение на р. Марица, където влиза в подчинение на 2-ра сборна конна бригада. Пред гр. Фере опълченците от 5-а Одринска, 6-а Охридска и 7-ма Кумановска дружини разбиват турците. На 6/19 ноември бригадата разбива противника отново пред град Дедеагач. Оставеният малоброен отряд опълченци в този град с разни хитрости успява да заблуди разузнаването на Явер паша, че в града има многобройна войска.

Съвместните действия на Кърджалийския отряд и Втора сборна конна бригада с боевете при Мерхамлъ поставят в безизходно положение корпуса на Явер паша. Турците са принудени да капитулират. В плен се предават 11 000 души с всички офицери, 9000 пушки, 2 батареи и други трофеи.[15]

С пленяването на корпуса на Явер паша връзката между турските войски в Македония и Тракия е прекъсната. Чрез беломорското пристанище българското командуване си осигурява възможност да доставя от чужбина продоволствие, фуражи и други при-

паси и материли, които по ж. п. линията Дедеагач—Чорлу се изпращаха на Първа и Трета армия при чаталджанската позиция Тази победа увенча със слава българските опълченци и войници. Макар и с недостатъчна военна подготовка, македоно-одринските опълченци се оказаха прекрасни войници, способни да събудят възторг и удивление със своята находчивост и храброст.

След прекъсване на мирните преговори в Лондон и подновяване на военните действия българското командуване издава заповед за образуване на 4-а армия, в която влиза и Македоно-одринското опълчение. В опълчението се вливат и нови доброволци от бивши четници и български патриоти от новоосвободените земи. Формирани са още три нови дружини — 13-а Кукушка, 14-а Воденска и 15-а Щипска. На 26. I./8. II. 1913 година, по предварителен план турската армия започва настъпление срещу българските позиции при Булаир. Същевременно при гр. Шаркьой е извършен десант от крупни сили. Първи посрещат врага опълченците от Битолската, Скопската и Солунската дружини. Въпреки превъзходството на противника македоно-одринци проявяват самообладание и мъжество. Благодарение на бързите и смели действия на цялото опълчение и помощта от 4-та армия десантните войски са обградени по суша от всички страни. В боевете особено се отличават I-а Дебърска, 4-а Битолска дружина, опълченците от 2-а бригада. Под оръдеен и пушечен обстрел те атакуват турците и ликвидират десанта.

Ликвидирането на десанта се дължи главно на македоно-одринци. И бойци, и командири проявяват масов героизъм. Достойно внимание заслужава и самоотвержената борба на изостаналите в Шаркьой при десанта ранени опълченци. Те се сражават до последна капка кръв. С тези подвизи при Шаркьой опълченците записаха нови страници от славната история на българската армия през Балканската война.

* * *

Свободата за Пиринския край е донесена от победоносния ход на 7-ма Рилска дивизия, командувана от генерал Г. Тодоров и Родопския отряд с командир ген. Ст. Ковачев. В това направление българските войски водиха редица сражения при Горна Джумая (дн. Благоевград), Симитли, Крупник, Кресненското дефиле, Елешница, Разложко, Сатовча, Неврокопско и за 22 дни от обявяването на войната достигнаха до Бяло море. Навсякъде изходът от сраженията се решаваше не от числеността превъзходство на турците, а от високия боен дух на българските войници и многобройните доброволчески чети.

В деня на обявяване на войната поделенията на 7-а Рилска дивизия преминават границата и действуват в три посоки: — Горна Джумая (дн. Благоевград), — Кресна —Рупел — Солун; Пех-

чево — Берово — Петрич — Кукуш — Солун; Царево село — Струмица — Кочани — Дойран — Солун.

Боят започва сутринта рано на 5/18 октомври. Българските войски атакуват противника южно от Бараково. Турците са разбити и отстъпват към Кресненското дефиле. Същия ден, следобед, части от III бригада влизат в Г. Джумая. Признателното население на града веднага образува внушително шествие и при тържествения звън на камбаните с хляб и сол посреща своите братя-освободители. Десетки доброволци се записват да участвуват в боевете наравно с редовната войска.

Въпреки пресечената местност и лошите пътища настъплението продължава. В тясно взаимодействие с Родопския отряд частите на 7-а Рилска дивизия разбиват турския Струмски корпус, който отбранява северната част на Кресненското дефиле. Голяма помощ оказват и четите на Лефтеров и Христо Апостолов, а също и доброволци от селата Крупник, Брежани, Мечкул, Кресна, Влахи.

Малобройният отряд на Лефтеров преминава границата още в навечерието на мобилизацията. След обявяване на войната четата прекъсва съобщителните линии в Малешевско и Петричко. Създава се и многобройна местна милиция в района на Селище, Елешница, Клисура, Габрово, Логодаж, Царево село и други. Стотици български патриоти се стичат в четата на Лефтеров, която наброява повече от 300 души. Много от тях нямали никакво оръжие и отивали с брадви, стари пищови и пушки. Желанието им да се бият за свободата надделява над всичко.

На 20. X./3. XI. една рота от 50-ти пехотен полк влиза в Св. Врач (дн. Сандански). Яне Сандански, който действувал с доброволческа чета в този район, веднага назначил комисия, която установила ред в Св. Врач и околните селища. На следващия ден била избрана и общинска управа.

Части от 3-та бригада се отправят към гр. Петрич. Със започването на военните действия в Петричко обикаля четата на капитан Парапанов, която също прекъсва съобщителните линии, напада отделни турски части и военни обози. Със смелите си действия четата дезорганизира турската административна власт в Петричкия район. Начело на въоръжен отряд, Парапанов влиза в гр. Петрич. На другия ден пристига и войводата М. Иванов, водейки със себе си многобройна чета и милиция. Градът е обявен за свободен. Бива избран първият кмет и околийско управление.

По долината на Средна Струма и Мелнишко четите на Яне Сандански, Александър Буйнов, Георги Казепов и други поддържат духа на населението, подготвят го за самоотбрана, събират разузнавателни сведения, оръжие.

Още преди започване на войната Яне Сандански начело на дейците от Серския революционен окръг и представители на ВМРО в България провеждат съвещание в град Солун. Сандански уверил пратениците, че сърбите ще подкрепят българската армия и ще вземат дейно участие за освобождението на Македо-

ния. В Мелник той свиква ново съвещание, на което било решено ръководителите на ВМОРО от Серския окръг да преминат в нелегалност и да започнат подготовка за бойни действия срещу турците.

В писмото до тогавашния мелнишки войвода Георги Казепов, Сандански, който вече преминал в нелегалност, също говори, че неговите другари са разпределени по групи и пратени на работа в различни посоки. „...Зад границата приготовленията за война са трескави, мнозина под началството на Занков, Чаков, Д. Лях ов, Чавдаров, Х. Василев са вътре в Турция. Те даже са разпределили окръга на пунктове." Сандански чрез Казепов иска среща с Буйнов, Т. Паница, Т. Серски „които да дойдат в Пирин, за да се срещнем ние с онези, които идат отгоре и се споразумеем"„.[16] Извършена била и конкретна работа по подготовка и организиране на населението. До всички селски ръководители се изпращат писма за броя на мобилизираните хора, посочват се задачите на всяко селище. Командуването на 7-а Рилска дивизия установява контакт със Сандански за събиране „сведения за силите на противника около Петрич, Мелник, Демирхисар, за да поддържа връзка между нас и Родопския отряд... да пази пътищата, които слизат от Пирин." Турските власти в Мелник, силно обезпокоени от извършената подготовка, решили да извършат арести на по-известни дейци на организацията, които още не били преминали в нелегалност. С това те смятали да ги държат като заложници срещу изненадващи действия на Сандански в Мелник. Обаче при отстъплението си турците извършили едно жестоко злодеяние — избили 26 български патриоти, между които и Манолис Кордопулос — близък приятел и идеен съмишленик на Сандански. След като научава за опразването на гр. Мелник и избиването на затворниците, Сандански заедно с всички доброволци потегля от Пирин планина за Мелнишкия район. На 14/27. X. начело на четата той влиза в града. Благородството на този революционер ярко проличава, когато той се противопоставя решително на искането на някои четници — да се даде възмездие на турците за извършените убийства. „Ние идваме да освободим нашите земи, но не и да мъстим на турците." Започва и непосредствена подготовка за посрещане на редовните български войски. Групи от мнобройната чета на Сандански били изпратени към Рупелското дефиле, за да не дадат възможност на турците да се укрепят. Там вече действували четите на Ал. Буйнов и Илия Кърчовалията. Чети заминали също към Свети Врач, Хърско и Капатово. На 17/30. X. 5-ти конен Брезнишки полк влиза в Мелник, посрещнат тържествено от населението. Изобщо българското население от Мелнишкия район оказва всестранна подкрепа на войниците с продоволствие, а четите организират охраната на мостовете по средна Струма, участвуват във военните действия за завземане на Рупелското дефиле и запазват българското население от погроми.

На територията на днешния Благоевградски окръг Родопският

отряд настъпва в две колони: Батак — Доспат — Неврокоп и Якоруда — Белица — Разлог — Банско. Срещу себе си родопчани имат силен противник, който заема изгодни позиции в планината. Рано сутринта в деня на обявяване на войната предните части от 3-а бригада помитат с точен артилерийски и пушечен огън турските постове по границата и се насочват към Якоруда и Белица. На 9/22. X. 27-ми пехотен полк води при с. Елешница сречен бой с редовни турски войски и башибозук. Българите действуват смело, в резултат на което селото е спасено от опожаряване. В редиците на противниковите войници настъпва деморализация. Турският гарнизон в Мехомия (дн. Разлог) напуска града и се оттегля през Предел.

Помощ на Родопския отряд при водене на военните действия оказват и четите, действуващи в Разложко.

Преди започване на войната четата на Христо Чернопеев извършва редица акции, събира ценни разузнавателни данни за противника и превзема гр. Банско.

Христо Чернопеев, който бе член на ЦК на ВМОРО, по време на мобилизацията се изтегля в Пирин планина. За кратко време четата се увеличава от 20 на 80, а малко по-късно и до 300 души. Тук в Пирин са още по-малките чети на М. Чаков, Д. Лях0в, Андон Кьосето, Т. Кочерински, Л. Топалов, П. К. Яворов и др. Действията на сборната чета спасяват от погром населението в Разложката котловина. Защото, както пише в дневника си Чернопеев, турците „напълниха затворите с българи, стреляха къде кого срещнеха, грабеха, безчестяха . . .“

Когато се обявява войната, Чернопеев нарежда да се завардят пътищата между Банско и Мехомия, откъдето се очаквало, че могат да настъпят аскер и башибозук, слизат в Банско, водят бой с намиращите се там жандарми и обявяват селището за свободно. На помощ на блокираните турци идват около 300 души жандармерия. Със смели контраатаки четниците обръщат в бягство противника, а съпротивата на намиращите се в конака жандарми бива сломена същия ден. Така четата оказва не само отпор на турците, но и преминава към създаване на свободни селища още преди да са стигнали редовните войски. Банско е първото свободно селище в Пиринския край. Създава се общинска власт и се изгражда реквизиционна комисия, която да събира храни, дрехи и др. Населението приготвя 10 000 хляба, месо и други продукти. На 7/20. X. 1912 година при стеклия се народ в църквата „Св. Троица“ поетът П. К. Яворов произнася вълнуващо слово за свободата, което завършва с думите: „Долу фесовете, свободни хора на свободно отечество!“

Във взаимодействие с частите на Родопския отряд четите водят сражение за овладяване на Мехомия. Турците са принудени да отстъпят. Българското население се завръща в града и на 11/24. X устройват тържествено посрещане на бойците от 27-ми Чепински полк. На доблестните войници се поднасят подаръци, от-

рупват ги с цветя. Мъже и жени падат на колене пред българското знаме, целуват оръжието. Няколко дни след това командирът на Родопския отряд генерал Ст. Ковачев пристига в Банско, посрещнат от четниците и населението.

Другата колона от Родопския отряд настъпва към Доспат — Сатовча. След като завладяват турските постове, дясната колона се отправя по пътя към Сатовча, а лявата след сражение при Барутин се насочва за село Кочан. Кръвопролитно сражение се завързва северно от село Сатовча, при връх Костадин, в което загива храбрият командир на челната група — майор Топалов. Турците са разбити и безредно отстъпват към Неврокоп. Освободени са селата Жижево, Крибул, Долен и други. На 18. X./31. X части на Родопския отряд навлизат в гр. Неврокоп, посрещнати тържествено от българското население в града.

Военните действия продължават стремително на юг към Бяло море. Отрядът на Христо Чернопеев, действуващ като авангард на българската армия, настъпва към Сер и Драма. В края на октомври той влиза в Кавала, аплодиран от българското и гръцко население. До идването на редовната войска в града е установена българска власт. По същото време Сандански с главните сили напада гарнизона в с. Църквище, Демирхисарско. В Демирхисар си дават среща и четите на Буйнов, Хаджиев и Казепов. Повечето от четниците се снабдили с коне и като кавалеристи влезли в гр. Солун, посрещнати радостно от българското и гръцкото население. И в това направление четниците действували като авангард на 7-ма Рилска дивизия.

Обладана от високо съзнание за дълг пред родината, достойна борба води и обединената Костурска чета, в която влизали бойните групи на В. Чекеларов, Иван Попов и Хр. Смилянов. В тези тревожни дни четата, отдалечена на десетки километри пред редовната българска армия, проявява чудеса от героизъм. Тя взема 16 пъти повече пленници, отколкото нейния числен състав, помага на гръцката армия. В тяхно лице българското население в тези краища поздравляваше освободителната българска армия. В различни краища на Македония действували още четите на П. Чаулев, Д. Димитров, Г. Попхристов, М. Иванов, Хр. Цветков и други.

Всички чети блестящо изпълняват своите задачи. Те водят успешни партизански действия в тила на турската армия, унищожават отделни нейни части, събират сведения, прекъсват съобщителни линии, закрилят населението и са авангард на българската армия. В боен поход четите преминават тежки изпитания през Родопите до Бяло море, преминават през Македония от Горна Джумая до Костур и Шар планина. Навсякъде са посрещнати от компактното българско население. Времето не може да заличи подвига на тези скромни и храбри мъже, защитници и освободители, които първи издигнаха българското знаме в новоосвободените области. Българите в Македония и Тракия единодушно из-

разиха своето отношение и желание да се влеят в единната българска държава. И колко голямо беше разочарованието и сред четниците, и сред останалото население, когато започна разоръжаването им от гръцката и сръбска армия. Тези, които се биха за свободата с оръжие в ръка, бяха принудени да напуснат извоюваното, за да се ликвидира всякаква национална и политическа проява на българите.

* * *

По своите резултати Балканската война беше обективно прогресивна, защото целеше да премахне феодалните остатъци и националното потисничество в Македония, Тракия и други области. Националният въпрос на Балканите направи грамадна крачка напред в своето развитие. В статията си „Социалното значение на сръбско-българската победа" Ленин пише: „... Победите на българите и сърбите означават подкопаване на феодализма в Македония, означават повече или по-малко свободна класа от селяни-земеделци, означават осигуряване на цялото обществено развитие на балканските страни, задържана от абсолютизма и крепостничеството".[18]

Балканската война донесе дълбок социално-икономически преврат, който завърши процеса на буржоазнодемократическата революция. В ръцете на селяните преминаха голяма част от владенията на турските бейове и чифликчии, които бяха поради страх от възмездие за извършените престъпления, а други поради верския фанатизъм. Окончателно бяха разрушени феодалните порядки във владените от турците земи, унищожен бе османският национален и религиозен гнет.

За българския народ Балканската война може да се разглежда като продължение на Руско-турската война от 1877—78 г. Целият народ чувствуваше войната като свое народно дело. Той изпращаше своите синове да се бият не за егоистичните цели на буржоазията и монарха, а за освобождението на своите родни братя. Израз на големия народен ентусиазъм по време на войната са и действията на славното Македоно-одринско опълчение и многобройните доброволчески чети, в които влизаха бивши четници и войводи, революционери и доброволци от всички краища на родината. Македоно-одринското опълчение и четите оказаха огромна помощ при разгрома на турската армия. В редица райони доброволческите чети установиха българска власт още преди пристигането на редовната българска армия и навсякъде бяха посрещани с радостните възгласи: „Да живее България!" Като истински български патриоти, живеещи с болките и страданията на своя народ, те заедно с българското население в Македония и Одринско изразиха националните си чувства на принадлежност към българската нация.

Масовото патриотично движение в подкрепа на борбата на поробеното население и националноосвободителните цели на войната създадоха благоприятна обстановка за решаване на нейния изход, за повдигане моралния дух на войниците. Българският войник показа завидна издръжливост и храброст, като за два месеца разби и обърна в паническо бягство основните сили на турската армия. Победите на българската армия са страници на героичната борба на народа ни за национално освобождение и обединение. Те доведоха до възстановяване на прекъснатите духовни връзки на българското население в Македония и Тракия с независима България.

Но кратка бе радостта от постигнатото обединение. Последваха събития, които разрушиха делото, спечелено с толкова много кръв. Между националистическите и буржоазномонархически правителства се появиха с пълна сила всички по-раншни противоречия, които дадоха отражение върху националното и политическо развитие и поставиха пред много сериозни изпитания балканските народи за един дълъг период. Балканите отново се превръщаха в барутен погреб.

От териториите в Македония и Одринско, населени с преобладаващо българско население, само българите от Пиринския край се сдобиха с тъй желаната от тях национална свобода.

БЕЛЕЖКИ

[1] В. И. Ленин, съч. т. 19, стр. 20.

[2] Д-р Б. Кесяков, „Принос към дипломатическата история на България, С., 1925 г., стр. 36—39.

[3] История на България, С., 1962 г., т. II, стр. 251.

[4] Според статистиката на В. Кънчов българите в Македония наброяват 1 181 000, турците — 499 000, гърците — 228 000 и т. н., Вж. Васил Кънчов, Избрани произведения, т. II, стр. 590 — 597, С., 1970 година.

[5] История на България, С., 1962 г., т. II, стр. 256.

[6] Балканските войни 1912—1913 г., С., 1961 г., стр. 166.

[7—9] Петър Дървингов, История на Македоно-одринското опълчение, С., 1919 г., стр. 3, 4, 83.

[10] Документи и материали за историята на българския народ, сб. С., 1970 г., стр. 391—392.

[11] П. Дървингов, цит. съч., стр. 655, 659.

[12] В. Божинов, Френската политика спрямо Балканските войни и българското население в Македония, Ист. пр. кн. 6/1967 г., стр. 99.

[13] Бл. Василев, БРСДП (т. с.) и войните 1912—1918 г., С., 1968 г., стр. 15.

[14] История на Балканските войни 1912—1913 г., стр. 352.

[15] Йоно Митев, Въстаници и доброволци, С., 1969 г., стр. 245, 251, 256.

[16] Борис Цветков, „Нови факти за участието на Яне Сандански в Балканската война“, в-к „Пиринско дело“, бр. 121/15. X. 1970 г.

[17] В. И. Ленин, Съч., т. 18, стр. 402.

Скенирано за:



www.strumski.com

Библиотека „Струмски”
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

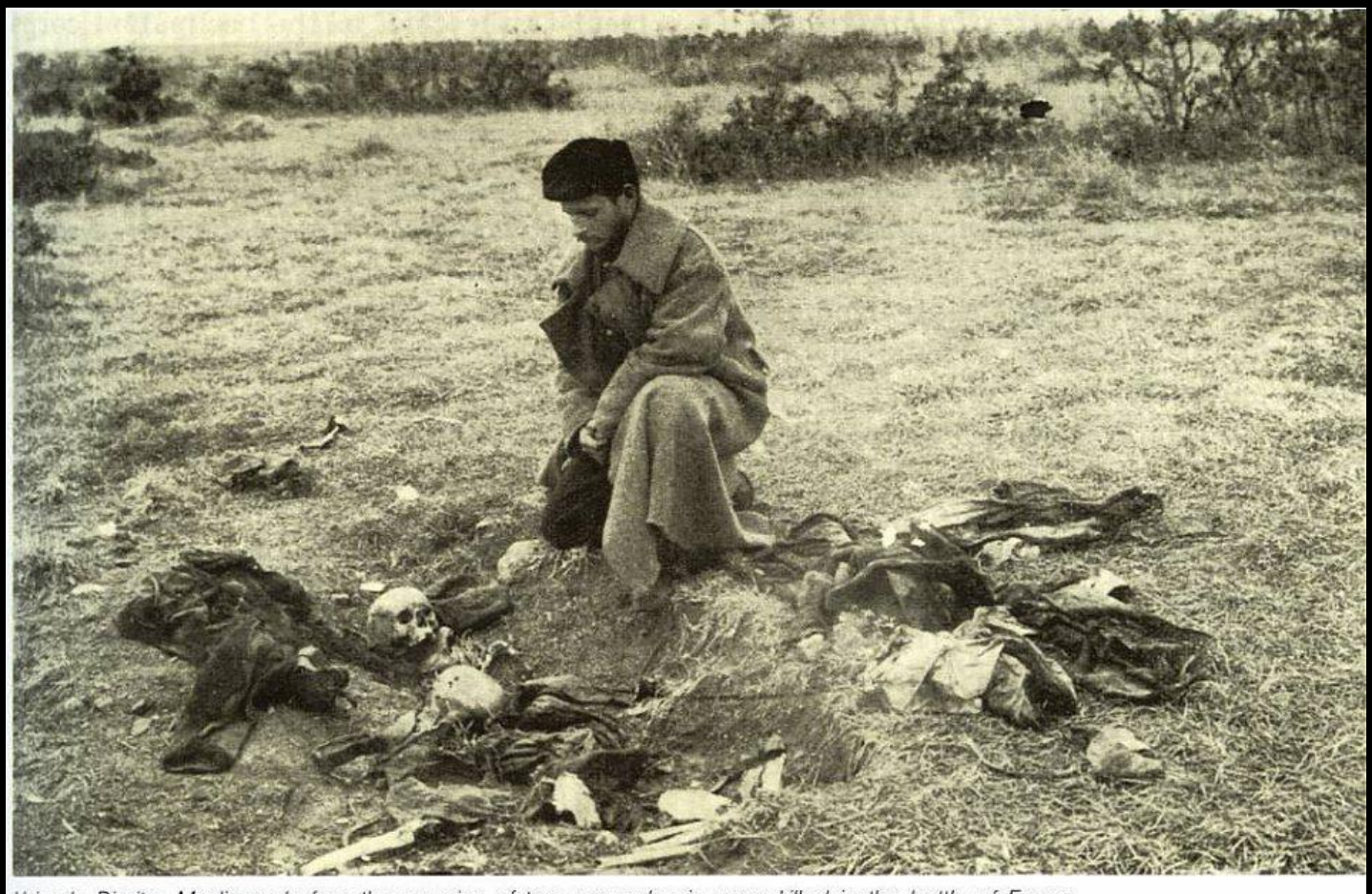

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres